

PRAVNO-POMORSKE TEME I DIGITALNI REPOZITORIJI

LEGAL-MARITIME TOPICS AND DIGITAL REPOSITORIES

Marula Vujasinović

marula@hazu.hr

Jadranski zavod HAZU u Zagrebu

Sažetak

Ovoj analizi repozitorija u zemljama Sredozemlja prethodila su konkretna pretraživanja za dva korisnička upita – u područjima pomorskoga prava i međunarodnog prava mora. Njihovi su rezultati izazvali pomnije istraživanje izvora informacija – kroz sadržaje, strukturu i upotrebu. Korištenjem numeričkih metoda ilustrira se stanje na terenu pa se može dobiti uvid u mogućnosti konzultiranja određenih informacijskih izvora. U drugom dijelu se promišlja o mjerilima za moguće stvaranje novoga repozitorija. Dolazi se do zaključka da bi tematski repozitorij mogao biti bolje rješenje, koje bi pridonijelo boljoj pokrivenosti znanstvenim informacijama u užem području pravnih znanosti. Također se potvrđuje činjenica o važnoj ulozi knjižnice u stvaranju i zagovaranju naprednog sustava kakav je digitalni repozitorij.

Ključne riječi: repozitoriji ustanova, pravne teme, Sredozemlje, digitalne zbirke, OpenDOAR, ROAR, OAIster, Centar za online baze podataka

Summary

This analysis of Mediterranean states institutional repositories was inspired by searching for full-texts on two topics: maritime law and international law of the sea. Results provoked detail research of information sources by analyzing structure, content and usage. Numerical methods have been helpful in illustrating numbers of relevant ('naval legal') sources, their concepts and collections, technical platforms and legal bases. The second part of the article discusses on the criteria necessary for creating a new repository. It has been concluded that a thematic repository would be the most suitable solution which would contribute to better scientific coverage in the legal sciences. The paper has also concluded that the library has a significant role in creating and advocating for such a modern system.

Keywords: institutional repositories, law topics, Mediterranean, digital collections, OpenDOAR, ROAR, OAIster, Center for online databases (Croatia)

Uvod

Povod ovom istraživanju bilo je potrebito povećanje broja zadovoljavajućih rezultata pretraživanja na upite korisnika, te dopunjavanje knjižničnih pomagala pregledom značajnih izvora informacija. Ovom prigodom to se svelo na potragu za digitalnim repozitorijima (uglavnom ustanova) (IR) – njihovim analiziranjem, uspoređivanjem i vrednovanjem vezano uz usko predmetno područje kojim se bave djelatnici Jadranskoga zavoda, a to je pomorsko pravo i međunarodno pravo mora, a u nekim su dijelovima istraživanja tolerirane i sve (“opće”) pravne teme koje bi se pojavile u nekim izvorima.

Repozitoriji se na mreži mogu naći zabilježeni u adresarima, vodičima, katalozima, popisima i sličnim sekundarnim izvorima. Budući da je zajednička značajka svim repozitorijima (standardizirani) sustav metapodataka, spomenuti izvori i tražilice automatski “pokupe” sadržaje repozitorija. No, ti se sekundarni izvori ipak razlikuju i ne podudaraju se u broju i načinu prikazivanja repozitorija. Analizirali smo OpenDOAR, ROAR, OAIster.¹

Početne postavke

Na početku ćemo definirati i razlikovati pojmove koji se u literaturi ponekad spominju kao istoznačnice s pojmom digitalnog repozitorija.

Digitalna zbirka je organizirani sustav (tekstualnih, vizualnih, auditivnih i/ili drugih) objekata, koje obično povezuje ista tematika ili ista vrsta građe, a pravilima i standardima je određena njihova aktivnost. Od zbirke se zahtijeva jednostavnost u pretraživanju i dostupnost dokumenata, razumljivost i utemeljenost sadržaja te potpunost; a znanstvena etika korisnike obvezuje na poštivanje autorskih prava i uvjeta korištenja. Prema broju jedinica, može biti zatvoren skup, što znači ograničenoga, konačnog broja dokumenata – a to kod repozitorija nije slučaj. *Digitalna knjižnica* je složeniji sustav organiziranih informacija; može sadržavati jednu ili više spomenutih digitalnih zbirki, sličnih ili raznorodnih tema i neke servise. U fakultetskim se i specijalnim knjižnicama (ovdje značajne institutske) sustavi mogu razlikovati po intenzitetu rada i uklopljenosti u druge djelatnosti ustanove u čijem su sastavu knjižnice. Razvojno gledajući, repozitorije ustanova može se smatrati naprednijim tipom sustava.² *Baza podataka* je najčešće komercijalno organiziran sustav indeksiranih informacija. Može biti specijalizirana za određeno područje. Baza može činiti jedan dio pod-

¹ Directory of Open Access Repositories (<http://opendoar.org>); Registry of Open Access Repositories (<http://roar.eprints.org>); OAIster – “katalog digitalnih resursa” (u vrijeme pripreme postera, u ožujku 2009. samostalan – www.oister.org, a kasnije, od kraja 2009. je u suradnji s OCLC – www.oclc.org/oaister).

² U tom su smislu – preobrazbe – koncipirale svoj rad autorice Buehler, M.; M. Trauernicht. From digital library to institutional repository. // OCLC 23, 4(2007), 382-394.

gradnje repozitorija. *Elektronički časopis* je online publikacija (zbroj radova) koju karakterizira periodičnost, određena koncepcija sadržaja i način prezentiranja. Neki ga autori smatraju trećom karikom koja zaokružuje istraživački postupak, i kroz recenzirane članke omogućuje vidljivost obavljenog istraživanja.³ Pristup može biti uvjetovan plaćanjem pretplate. Tehnički, pristup može biti s vlastitog poslužitelja ili preko nekoga zajedničkog portala – u čemu se vidi određena sličnost s repozitorijem ustanove (IR). *Web portal* je mnogo složenija organizacija podataka – mrežna stranica ili mrežno mjesto koje nudi mnogo raznih izvora i servisa : informacije iz jednog ili više područja, a često uključuje komercijalne elemente, poput reklama i online kupovine. Obično je programski dodan konvencionalni set mrežnih komunikacijskih usluga (chat, forum, ankete itd.). Ističu se svojstva prilagodbe i personalizacije. Poučavanjem, kao glavnim zadatkom, bave se vertikalni portali znanja (vortals) koji okupljaju i prezentiraju znanje uskoga, specijaliziranog područja – i u tome se, osim servisa, može naći još jedna sličnost s repozitorijima. *Digitalni arhiv*⁴ je jedan od najbližih pojmova digitalnom repozitoriju. Organiziranost jedinica (dokumenata), dostupnost, kompetentnost i pouzdanost u komunikaciji su mu visokovrijedna mjerila, a kao razlika može se navesti to što nije uvijek naglašen intenzitet korištenja i nužnost čestoga i stalnoga dopunjavanja.

Ostali polazni elementi u ovom istraživanju odnose se na teme preliminarnih pretraživanja, na stručne sadržaje društvenih znanosti, u istraživačkim i obrazovnim ustanovama, ograničeno zemljopisno područje, vremenske rokove i dostupne izvore informacija. Konkretni informacijski upiti korisnika, koji su poslužili kao povod ovom detaljnijem istraživanju, odnose se na vađenje potonulih brodova (olupina, podrtina) te na morska razgraničenja među sredozemnim državama. Prva je tema u početku širila opseg rezultata i na povijesne vidove problema, no s vremenom se sužavala na bliži vremenski okvir, a što se tiče vrste radova, u početku su mogli biti uključeni čak i novinski članci, a s vremenom se izbor sužavao na autorske radove i sudske presude te sličnu pravnu dokumentaciju. Druga je tema konkretno ciljala na isključivi gospodarski pojas i pravno rješavanje tog pitanja u zemljama Sredozemlja. Osim autorskih radova, članaka iz časopisa i drugih periodičkih publikacija, bile su potrebne službene publikacije i dokumenti koji su se odnosili na navedeno pitanje. Sudsku dokumentaciju, koja je sadržavala riješena ili neriješena problematična stanja, posebno je trebalo istražiti. Također se i vremenski okvir ograničavao na razdoblje poslije 1982. godine (UN Konvencija o pravu mora), a bio je važan što recentniji datum informacija za prikaz aktualnoga stanja.

³ Ostale dvije karike su: istraživački postupak i empirijski podaci. Vidjeti u: Incentivizing the open access research web / Tim Brody... [et al.] // CTWatch Quarterly 3, 3(2007).

<http://www.ctwatch.org/quarterly/articles/2007/08/incentivizing-the-open-access-research-web>

⁴ Jedna od definicija je i ona iz rječnika Američkog udruženja arhivista – naglasak je na trajnoj vrijednosti gradiva (http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp?DefinitionKey=156); usp. “potpuni arhivi”.

Ograničenje na područje Sredozemlja postavljeno je zato što se jednim dijelom odnosilo na teme, a i u svekolikom broju ustanova trebalo je postaviti neki okvir. Raspoloživo vrijeme za pretraživanje (veljača-ožujak 2009.) bilo je uvjetovano rokovima završetka radova za koje je pretraživanje korišteno. Budući da uobičajeni postupak pretraživanja nije dao dovoljan broj⁵ rezultata, traganje je konačno usmjereno na repozitorije, koji su – prema svojoj definiciji – ukazivali na najpoželjnije izvore informacija.

Digitalni repozitoriji

Jezična nas analiza vodi do latinske riječi *repositorium* (p.p. od *reponere*=*natrag stavljati*), a rječnici i leksikoni taj pojam obično objašnjavaju kao “mjesto pohrane; spremnica” (u smislu fizičkog prostora za odlaganje i organiziranje jedinica), a šire značenje ide i do osobe koja posjeduje temeljito znanje o nečemu.⁶ Možemo ga još razlikovati od “depozitorija”⁷ – u kojem je naglasak na pohrani određene građe po propisanim uvjetima (selektivnom pristupu).

*Digitalni repozitorij*⁸ može se definirati kao dinamički sustav (obično više) digitalnih zbirki. Predstavlja smislenu cjelinu (bilo po tematici ili po ustanovi/konzorciju koji predstavlja). Zamišljen je tako da omogućuje slobodan pristup svim dokumentima koje sadrži te da je brzo i jednostavno dostupan. Počiva na zamisli stalnoga dopunjavanja dokumentima i na zamisli dugotrajnosti.⁹ Prema teoriji skupova, repozitorij nikada nije zatvoren skup, u smislu konačnog broja elemenata/jedinica, što neki od ostalih spominjanih sustava (npr., digitalna zbirka) mogu biti. Pretpostavka autentičnosti sustava podrazumijeva i riješeno pitanje licence i autorskih prava.¹⁰ Za autore, repozitorij ustanove može biti interaktivan sustav znanstvenih informacija u najboljem smislu riječi – ne samo da ga mogu koristiti kao izvor informacija, nego i kao mjesto spremanja vlastitih radova, ali u mnogo praktičnijem i sigurnijem okruženju, nego što su to mogle biti osobne mrežne stranice znanstvenika ili stranice

⁵ Nedovoljan izbor elektroničkih časopisa, dostupnih baza podataka za naše područje, financijska ograničenja za nabavu inozemnih knjiga.

⁶ Vidjeti: http://encarta.msn.com/dictionary_1861700571/repository.html

⁷ Vidjeti: http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp?DefinitionKey=336 – objašnjenje u smislu “depozitarne knjižnice”.

⁸ Nazivaju ga i “arhivom s otvorenim pristupom” (Digital Preservation Europe). A spominju se i “arhivski repozitoriji” (*archival repository*) pa se razlike u definiranju pojmova temelje na kontekstu. Dalje, u rječniku priručnika za OAI-PMH, repozitorij se objašnjava preko pojma servera. Vidjeti: www.oaforum.org/tutorial/english/page6.htm [citirano: 2009-03-18].

⁹ Pristup takvim objektima (...) znači mogućnost stalnog citiranja, pronalaženja, dostave i korištenja tih izvora nakon što su stvoreni i pohranjeni u arhiv. (Digital Preservation Europe).

¹⁰ Jedno od rješenja je i projekt sa sveučilišta Stanford (SAD) Creative Commons – niz licenci koje autorima omogućuju da izaberu uvjete pod kojima žele da njihova djela stoje na raspolaganju javnosti. Zatim projekt SHERPA (www.sherpa.ac.uk/).

knjižnice ustanove. Interoperabilnost¹¹ toga sustava može osigurati kvalitetnije veze s ostalim obrazovnim sadržajima ustanove, a i šire. Drugim riječima, omogućeno je jednostavno organiziranje sadržanih dokumenata u obrazovne svrhe, čemu pridonosi mogućnost ponovnog pristupa radovima. Kvalitetno postavljene metapodaci i identifikatori (koji se koriste u sustavima citiranja) temelj su prilagodljive i održive arhitekture toga sustava. Pregledno se rješava pitanje raznih verzija dokumenata (npr., preprinti i postprinti; različite verzije službenih dokumenata i sl.). Uvijek se dodaje repozitoriju i skup servisnih usluga (npr., statistika, pomoć i sl.). Također je vrlo važna strategija čuvanja¹² i održavanja sustava, što doprinosi pouzdanosti i cjelovitosti; za to je obično zadužena posebna stručna i odgovorna ekipa (koja se brine da se na vrijeme i uspješno mogu sanirati možebitni kvarovi opreme, odnosno moguće štete na dokumentima), a koja, naravno, prati razvoj softvera i hardvera.

Jedan je od strateških činitelja u razvoju repozitorija i zagovaranje (advocacy) – usmjereno i prema autorima, znanstvenoj javnosti¹³ i sponzorima jer je podrška bitna u svim fazama funkcioniranja sustava. Zagovaranjem repozitorija se nekim autorima može pomoći da postanu svjesniji značenja svojih radova i mogućeg utjecaja na znanstvenu okolinu i da si olakšaju potragu za pravim mjestom gdje bi plasirali svoj rad – u ovo vrijeme velike produkcije podataka i brze razmjene informacija u znanosti.

Traženje repozitorija može početi tako da ih se potraži pojedinačno, ciljano, prema djelatnosti, a jednostavnije je konzultirati razne adresare i druge popise. Svi oni bilježe repozitorije prema određenim mjerilima, a po njihovoj preciznosti, načinu prikazivanja i ažurnosti dopunjavanja mogu se međusobno razlikovati.

- OpenDOAR nudi mogućnost potrage za repozitorijima prema više mjerila: predmetno područje, vrste sadržaja (članci, knjige, disertacije, i dr.), države, jezici, softveri i tip repozitorija. U lipnju 2009. zabilježeno je 1.134 repozitorija ustanova, 186 tematskih, 61 agregatskih,¹⁴ 28 državnih (može se reći i nacionalnih) – a ukupno ih je bilo 1.409.¹⁵

Za naše istraživanje trebalo je kombinirati nekoliko predmetnih područja: za “law and politics” pronađeno je 65 repozitorija, za “social sciences general” – 76, za

¹¹ “... Interoperabilnost se mora osigurati na tehničkoj, semantičkoj i procesnoj razini. (...)” Vidjeti: Smjernice za osiguravanje pristupačnosti mrežnih sadržaja 1.0 (2006). [citirano: 2009-03-19]. Dostupno na: <http://www.e-hrvatska.hr/sdu/hr/ProgramEHrvatska/Provedba/Interoperabilnost.html>

¹² Popis od 7 minimalnih mjerila u: Digital Library Federation (DLF). Minimum criteria for an archival repository of digital scholarly journals ver.1.2 (2000) [citirano: 2009-03-18]. Dostupno na: <http://www.diglib.org/preserve/criteria.htm>

¹³ Kingsley u svom radu naglašava da je potrebno uzeti u obzir specifičnosti pojedinih znanstvenih disciplina – jer imaju različit odnos prema traženju informacija, plasiranju rezultata istraživanja, i općenito komunikaciji među znanstvenicima. Vidjeti: Kingsley, D. Those who don’t look don’t find. // OCLC 24, 4(2008).

¹⁴ Taj se pojam može shvatiti kao “nad-repozitorij”.

¹⁵ Prethodno, u ožujku 2009., u vrijeme izrade postera i glavnog istraživanja, podatak o ukupnom broju repozitorija je bio: 1.367.

“ecology and environment” – 43, i postoji još jedna skupina “multidisciplinary” gdje ima 788 repozitorija (podaci iz ožujka).

- ROAR nudi mogućnosti pretraživanja repozitorija prema: državama, sistemskom softveru i vrsti sadržaja (gdje su uključene i vrste repozitorija – 7 specificiranih kategorija + “ostalo”). U lipnju 2009., od ukupno 1.396,¹⁶ bilo je 768+130 repozitorija ustanova (“cross-institutional”). Posebnost ROAR-a je u tome što daje mrežna sučelja traženih repozitorija, i uz to i grafičke prikaze unosa jedinica u njih, pa se može pratiti tempo ažuriranja.
- OAIster daje samo popis repozitorija abecednim redom.

Taj izvor koristi i hrvatski Centar za online baze podataka, koji nudi, kao jednu od mogućnosti (Search Solver : opcija “Change Sources”), pretraživanje u repozitorijima, dakle, samo onih zabilježenih u OAIster-u. No, u rezultatima se ne vidi koji su to repozitoriji, niti ustanove koje njima upravljaju.

Pravno-pomorske teme dokumentirane u repozitorijima

Pravno-pomorske teme nije bilo moguće pronaći u nekomu tematskom repozitoriju pa je u ovom radu stavljen naglasak na (akademske) repozitorije ustanova.

Mogućnosti promatranih sekundarnih izvora repozitorija ovdje ilustriramo ciljanim pretraživanjem zadanih tema, a za početak se služimo zajedničkim sučeljem svakog od izvora. Tako u zadnje spomenutom Centru za online baze podataka, u pretraživanju repozitorija, na temu brodskih podrtina, i upisivanjem više pojmova i mogućih kombinacija, na više jezika, raspon rezultata bio je (zanemarujući negativan odgovor): od 1 do 77, a pogocima su se – od izabranih 12 rezultata – mogla smatrati tek 2-3 teksta (*full-text* dokumenta). Kad je u OAIster-u (izravno s njihova portala) vršeno pretraživanje, rezultat je bio desetak tekstova, ali je bio prikazan pregled rezultata po izvorima (ustanovama) pa se moglo izabrati koji se od navedenih repozitorija isplati pregledati. Pritom nam može pomoći poznavanje profila ustanova koje nude te repozitorije. Isto pretraživanje, koristeći OpenDOAR – *Search repository content*, daje rezultat: više od 25 korisnih rezultata. Slično je i s *ROAR Search engine*.

Sad se usredotočimo na ustanove na Mediteranu – izdavače/autore repozitorija. U državama Sredozemlja (bez Crnog mora), od ukupno 14 zemalja, samo su u 10 pronađeni repozitoriji na mreži i od njih se tek pola nalazi u sva tri izvora, kako se vidi na Tablici 1.

Tako više španjolskih i francuskih repozitorija nalazimo u OAIster-u (31 posto) i ROAR-u (28 posto), a DOAR uvrštava više talijanskih (29 posto). Dalje, npr., ciparski repozitoriji su zabilježeni samo u ROAR-u. U Grčkoj i Turskoj bilo je malo problema sa sadržajnom analizom – zbog jezika (grčkog i turskog) i pisma, ako nisu imali i englesku verziju. Za njih je DOAR, odnosno ROAR značajniji izvor.

¹⁶ Podatak u ožujku 2009.: 1.301.

Tablica 1. Pregled broja repozitorija u trima vodičima (DOAR / ROAR / OAIster) (podaci iz ožujka 2009.)

Repozitoriji u zemljama Sredozemlja (S)								
	D (ukupno=1367, S=153)		R (ukupno=1301, S=163)		O (ukupno=1096, S=132)		D + R + O	pravo
Španjolska	40	26,14 %	47	28,83%	41	31,06 %	21	8 – 10
Francuska	43	28,10 %	47	28,83 %	47	35,61 %	27	8 – 10
Italija	45	29,41 %	42	25,77 %	31	23,48 %	23	8 – 10
Slovenija	2	1,31 %	1	0,61 %	1	0,75 %	1	0
Hrvatska	4	2,61 %	3	1,84 %	1	0,75 %	1	1
Grčka	11*	7,19 %	11*	6,75 %	9	6,82 %	6	1 (+3*)
Turska	4	2,61 %	6	3,68 %	2	1,51 %	2	(2*)
Cipar	0	0	2	1,23 %	0	0	0	0
Izrael	2	1,31 %	1	0,61 %	0	0	0	(?)
Egipat	2	1,31 %	3	1,84 %	0	0	0	0
ostali	0	0	0*	0	0	0	0	

Nama je bilo važno da su pravne teme zastupljene u samo 8-10 španjolskih, francuskih i talijanskih repozitorija, i tek 1, možda 2, u Hrvatskoj, Grčkoj i Turskoj. A od tih tridesetak, tek je u 5-6 pronađeno nekoliko korisnih tekstova za naše konkretne potrebe.

U Hrvatskoj smo, u sva tri vodiča našli ukupno četiri¹⁷ repozitorija : FaMeNa s Fakulteta strojarstva i brodogradnje u Zagrebu (u DOAR-u); portal Hrčak imenuju repozitorijem¹⁸ i DOAR i ROAR i OAIster; repozitorij Medicinskog fakulteta u Zagrebu je u DOAR-u i ROAR-u, a DARHIV Filozofskog fakulteta u Zagrebu zabilježen je u ROAR-u.

Repozitorij HAZU?

Upoznavajući sadržaje i strukturu repozitorija, te motive kojima se rukovode znanstvene ustanove registrirajući ih (iako ih svi ne zovu baš tako, eksplicitno) – nameće se i zamisao o mogućem stvaranju repozitorija Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), u kojem bi sudjelovao i Jadranski zavod. Bi li takva zamisao uopće

¹⁷ Danas, 2010., već je povećan broj za FOI dlib. Na Internetu se još može naći: OZIZ – repozitorij Filozofskog fakulteta u Osijeku, repozitorij školskih knjižničara Hrvatske; a još bi se mogli “provući” DAMIR iz HIDRA-e, CROSBİ se na nekim mjestima određuje kao repozitorij, i vjerojatno još poneki.

¹⁸ Danas, u 2010., već se djelomično ispravlja objašnjenje uvrštenih adresa i razlikuju se digitalne zbirke.

imala smisla – s obzirom na sadržaje, financijska ulaganja, broj potrebnoga stručnog osoblja, i ostala¹⁹ pitanja?

Što se tiče Zavoda, njegova je djelatnost važna za znanstvenu i stručnu javnost, upotpunjuje sveukupnu aktivnost pravne struke, i to ove uže problematike, povremeno se intenzivira suradnja s ministarstvom (mora), a i produkcija radova je tolika da bi se moglo razmišljati o zanimljivoj ponudi. Također i stariji radovi idu u prilog onim istraživanjima koja se moraju obazirati na neriješene (sudske) slučajeve, na povijesni razvoj događanja i slične vidove koje pravna praksa može podrazumijevati.

Idejna faza organiziranja novoga sustava pretpostavlja rješavanje nekoliko pitanja: ŠTO će sadržavati budući repozitorij; KAKO će se organizirati rad repozitorija; TKO će biti glavni akteri, važni za funkcioniranje repozitorija; ZAŠTO je dobra zamisao stvaranja repozitorija, takvog kakav je zamišljen i tko će ga i kako koristiti? Također, i uvjeriti se da se mogu ukloniti svi oni razlozi koji, inače, neke korisnike odvraćaju od korištenja repozitorija ustanova.²⁰ Ovdje se navode neki od odgovora na ova pitanja, uz popratna objašnjenja.

Dobro funkcioniranje repozitorija ustanove mora uključivati aktivnu suradnju knjižnice²¹ (osoblje+zbirke), informatičke službe (osoblje+hardver+softver), uprave ustanove / konzorcija, i svakako značajni doprinos znanstvenika – autora. Polazeći od nas, u jednom pravnom institutu od zbirki su najvažniji pisani tekstovi. Direktoriji koje bismo mogli ispuniti su, na primjer, objavljeni radovi svih zaposlenika Zavoda (sadašnjih i bivših),²² opisi svih projekata koji su bili prijavljivani u Zavodu, neobjav-

¹⁹ Razradu poslova u idejnoj i razvojnim fazama repozitorija na Toronto sveučilištu, iz perspektive knjižnice, daje članak Devakos, R. Towards user responsive IR – a case study. // *Library hi tech* 24, 2(2006).

²⁰ O razlozima za i protiv korištenja odnosno uključivanja autora u repozitorij Sveučilišta Cornell, provedeno je jedno istraživanje: Davis, P.; M. Conolly. Institutional repositories : evaluating the reasons for non-use Cornell University's installation of DSpace. // *D-Lib magazine* 13, 3/4(2007). Zatim, među nedostacima IR, koji su se navodili u početku, bilo je i "oslanjanje na još nedovoljno dokazane metode zaštite" – danas manje izraženo, iako ne potpuno zanemarivo. Moguć je i otpor prema novome (IR) zbog moguće potrebe napuštanja tradicionalne nastavne i izdavačke prakse ustanove. Vidjeti: Buehler, Marianne; Marcia Trauernicht. From digital library to institutional repository. // *OCLC systems & services* 23, 4(2007), 382-394 [citirano: 2009-03-17]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm

²¹ O knjižničarima, kao zastupnicima/posrednicima promjena koje donosi repozitorij, te o njihovoj vodećoj ulozi u razvojnoj fazi repozitorija na fakultetima Vidjeti: Phillips, Holly; Richard Carr; Janis Teal. Leading roles for reference librarians in IR. // *Reference service review* 33, 3(2005), 307 [citirano: 2009-03-19]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/0090-7324.htm. I drugi se autori zalažu za značajniju ulogu knjižničara u obrazovanju korisnika o korištenju i sudjelovanju u kreiranju repozitorija ustanove (najčešće fakultetima): Chang, Sheau-Hwang. Institutional repositories – the library's new role. // *OCLC systems & services* 19, 3(2003), 77-79 [citirano: 2009-03-20]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm

²² U usporedbi s upisivanjem radova u CROSB (koji se ograničio samo na razdoblje od postojanja novijih projekata koje podržava Ministarstvo znanosti RH), u repozitoriju HAZU bi se na jednom mjestu našli svi naslovi, i prije 1996.

ljeni dokumenti (čiji je sadržaj značajan za znanstvena istraživanja), prijevodi propisa (koji mogu biti podloga službenim izvorima), časopis Poredbeno pomorsko pravo (da se izbjegne dupliciranje s Hrčkom, može se staviti poveznica), životopisi svih zaposlenika Zavoda (uz foto dokumentaciju), tekstovi o Zavodu i intervjui naših znanstvenika (u medijima), zatim dokumenti o administrativnom i financijskom poslovanju (dostupno interno, odnosno selektivno) i slično.²³ Digitalizirati bi trebalo sve starije tekstove, a preprekama u tom poslu postaju i kadrovski i financijski manjkovi. (Podršku takvim poduhvatima, u području očuvanja kulturne baštine, pruža Ministarstvo kulture.²⁴) Solo-knjižničar u Zavodu je stvarnost za sebe.

Stalno dopunjavanje dokumentima vršilo bi se jednostavnim sučeljem programa – u izboru kojega bi svakako trebali biti uključeni knjižničari – razumljivog i autorima (radi dogovorenog samoarhiviranja radova). Za optimalan izbor programa treba se savjetovati sa stručnjacima, a što se tiče Akademije, dobro organiziranu informatičku službu tek treba potražiti. Ovdje neće biti govora o definiranju formata za dugoročnu pohranu i metapodataka, standardu za razmjenu formata (OAI-PMH) i ostalim tehničkim pitanjima i pomagalima za održavanje sustava, samo ćemo spomenuti češće korištena programska rješenja, a njihovu rasprostranjenost može ilustrirati Tablica 2.

Tablica 2. Pregled korištenja programa u državama Sredozemlja (podaci iz ožujka 2009.)

	ŠPA	FRA	ITA	SLO	HRV	GRČ	TUR	CIP	IZR	EGI
DSpace ²⁵	21	4	15	0	0	9	0	1	0	0
EPrints ²⁶	4	14	23	1	2	2	1	0	1	1
ostali ²⁷	22	29	4	1	2	0	5	1	1	2

Vidi se da u Španjolskoj i Grčkoj preferiraju DSpace, a u Italiji su skloniji EPrintsu. U Francuskoj, i u nekim drugim zemljama, češće biraju neka druga rješenja.

Formiranjem repozitorija ustanove ostvaruju se ciljevi istraživačkog rada, razmjene znanja te pomoć u primjeni znanja u društvu. Postiže se jasan uvid u znanstvenu i stručnu produkciju ustanove; u njenu potpunost (kad se unesu svi stariji radovi autora); transparentnost rada (time i opravdanost uloženog novca); usporednom analizom s drugim ustanovama vidljiv je indikator kvalitete i značajnosti znanstvenih

²³ Odluku o “kritičnoj masi” tekstova treba donijeti ustanova, a vezano uz poslanje koje će repozitoriji ustanova imati. Vidjeti: Buehler, Marianne; Marcia Trauernicht. Nav. dj. Str. 382-383, 392, 393.

²⁴ Ministarstvo kulture je 2005. pokrenulo Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe; prijedlog programa je završen u listopadu 2006.; u 2007. je pokrenut projekt *Hrvatska kulturna baština*; u 2008. je javnosti prikazan portal projekta (www.kultura.hr).

²⁵ Vidjeti: <http://www.dspace.org/>; ili i: DSpace Federation <http://dspace.org/federation/index.html>

²⁶ Vidjeti: <http://www.eprints.org/>

²⁷ I manje raširena rješenja mogu imati dosta prednosti. Vidjeti: Kelly, John. Creating an institutional repository at a challenged institution. // OCLC systems and services 23, 2(2007), 142-147.

dostignuća u ustanovi. Više je istraživanja već pokazalo da su radovi u slobodnom pristupu (OA) bili mnogo citiraniji od ostalih.²⁸ To ide u prilog autoru pojedincu. A repozitorij ustanove shvaća se kao “kolektivni intelektualni output”²⁹ ustanove koju promovira. U Hrvatskoj akademiji treba odlučiti o svrsi i prvenstvima i tako usmjeriti i razraditi politiku promoviranja / zagovaranja repozitorija.

Zaključak

Analiziranje pojma repozitorija i konkretnih primjera u državama Sredozemlja pomoglo je boljem uvidu u danas dosta razrađenu temu digitalnih objekata u znanstvenom okruženju i razvijenih sustava kao što su repozitoriji. Pri njihovom se kreiranju potvrđuje ključna uloga knjižnica s obzirom na to da su u njima stručnjaci vični organizaciji i upravljanju digitalnim zbirkama. Još je potrebno povjerenje i bolja suradnja s upravom ustanova i odgovorna politika na nacionalnoj razini kad se radi o provedbi zamisli “društvo znanja”.

Istina, veći broj repozitorija u Sredozemlju nije mnogo pridonio rezultatu naših preliminarnih pretraživanja za korisničke upite o spomenute dvije pravne teme, no ipak su se neki izvori mogli odstraniti, neki su posredno doveli do novih informacija o drugim izvorima, a neki će ipak dobro poslužiti za nova pretraživanja. Razni “opći” portali i tražilice pomažu pri znanstvenim pretraživanjima u početnoj fazi, ali se za usko stručna pitanja ipak veća vrijednost može pridati repozitorijima (institucijskim, konzorcijskim³⁰ ili tematskim – ovisno o njihovoj doradenosti). Prednost korištenja repozitorija pred npr., pretraživanjem pomoću Googlea jest i u tome što repozitorij daje širu kontekstualnu informaciju koja korisniku pomaže bolje procijeniti dobivene podatke i odrediti ih prema izvoru.³¹ Također, zbog više (konceptijskih ili tehničkih) razloga, mnogo ustanova iz javnog i državnog područja (znanost, sudstvo, uprava) nije registriralo svoje postojeće repozitorije, odnosno digitalne arhive i razne zbirke u nastajanju u poznate adresare na Internetu (npr., OpenDOAR, ROAR, i dr.). Do njih treba doći pojedinačno, odnosno pronaći neka mrežna mjesta posebno za svaku državu.

Zamisao o stvaranju novog repozitorija, u kojem bi sudjelovao Zavod, imalo bi smisla razviti u smjeru tematskog repozitorija, npr., pravnih³² znanosti.

²⁸ I za pravne je znanosti u 10-godišnjem razdoblju porastao postotak citiranosti radova OA u odnosu na NOA. Vidjeti: Incentivizing the open access research web / Tim Brody... [et al.] // *CTWatch Quarterly* 3, 3(2007).

<http://www.ctwatch.org/quarterly/articles/2007/08/incentivizing-the-open-access-research-web>

²⁹ Naglašeno već u počecima širenja zamisli o repozitorijima ustanove. Vidjeti: Yeates, R. Institutional repositories. // *VINE* 33, 2(2003), 96.

³⁰ O konzorcijskom modelu, između ostalog, pišu i Phillips, Holly; Richard Carr; Janis Teal. Nav. dj. Str. 307.

³¹ Manuel, S.; C. Oppenheim. Googlepository and the university library. // *Ariadne*, 53(2007).

³² Paralele bi se mogle naći i u razradi repozitorija iz ekonomske struke, u radu: Proudman, V. The Nereus international subject-based repository // *LTH* 24, 4(2006).

LITERATURA

Buehler, Marianne; Marcia Trauernicht. From digital library to institutional repository. // OCLC systems & services 23, 4(2007), 382-394 [citirano: 2009-03-17]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm

Chang, Sheau-Hwang. Institutional repositories – the library’s new role. // OCLC systems & services 19, 3(2003), 77-79 [citirano: 2009-03-20]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm

Davis, Philip; Matthew Conolly. Institutional repositories : evaluating the reasons for non-use Cornell University’s installation of DSpace. // D-Lib magazine 13, 3/4(2007) [citirano: 2009-03-20]. Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/march07/davis/03davis.html>

Devakos, Rea. Towards user responsive institutional repositories – a case study. // Library hi tech 24, 2 (2006), 173-182 [citirano: 2009-03-09]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/0737-8831.htm

Digital Library Federation (DLF). Minimum criteria for an archival repository of digital scholarly journals ver.1.2 (2000) [citirano: 2009-03-18]. Dostupno na: <http://www.diglib.org/preserve/criteria.htm>

Digital Preservation Europe. Očuvanje digitalnog gradiva i arhivi s otvorenim pristupom (informativna brošura). [citirano: 2009-03-18]. Dostupno na: http://www.digitalpreservationeurope.eu/publications/briefs/HR_Digital%20Preservation%20and%20Open%20Access%20Archives.pdf

Incentivizing the open access research web / Tim Brody... [et al.] // CTWatch Quarterly 3, 3(2007). <http://www.ctwatch.org/quarterly/articles/2007/08/incentivizing-the-open-access-research-web>

Kelly, John. Creating an institutional repository at a challenged institution. // OCLC systems and services 23, 2(2007) 142-147 [citirano: 2009-03-04]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm)

Kingsley, Danny. Those who don’t look don’t find. // OCLC systems and services 24, 4 (2008), 204-218 [citirano: 2009-03-04]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/1065-075X.htm

Manuel, Sue ; Charles Oppenheim. Googlepository and the university library. // Ariadne, 53(2007) [citirano: 2009-03-04]. Dostupno na: www.ariadne.ac.uk/issue53/manuel-oppenheim

Phillips, Holly; Richard Carr; Janis Teal. Leading roles for reference librarians in IR. // Reference service review 33, 3(2005), 301-311 [citirano: 2009-03-19]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/0090-7324.htm

Proudman, V. The Nereus international subject-based repository. // Library hi tech 24, 4 (2006), 620-631 [citirano: 2009-03-26]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/0737-8831.htm

Smjernice za osiguravanje pristupačnosti mrežnih sadržaja 1.0 (2006) [citirano: 2009-03-19]. Dostupno na: <http://www.e-hrvatska.hr/sdu/hr/ProgramEHrvatska/Provedba/Interoperabilnost.html>

Yeates, Robin. Institutional repositorie. // VINE 33, 2(2003), 96-100 [citirano: 2009-03-26]. Dostupno na: www.emeraldinsight.com/0305-5728.htm

*11. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica
Opatija, 01. - 04. travnja 2009.*

KNJIŽNICE: KAMO I KAKO DALJE?

Knjižnice i očuvanje kulturne baštine
Knjižnice bez granica: digitalni repozitoriji
Knjižnični softver

ZBORNIK RADOVA

Uredile

Tamara Krajna i Alisa Martek

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Zagreb, 2010.